

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора

ФЕСЕНКО ВАЛЕРІЙ ВАЛЕРІЙВИ

на дисертаційну роботу **Моргуненка Артема Сергійович**

на тему

**«Обліково-аналітичне забезпечення контролю за трансфертним
ціноутворенням»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 071 – «Облік і оподаткування»

галузі знань 07 – «Управління та адміністрування»

1. Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах глобалізації економіки та активізації міжнародної торгівлі трансфертне ціноутворення (ТЦУ) набуває стратегічного значення як інструмент податкового планування, що суттєво впливає на фінансові результати транснаціональних корпорацій та надходження до бюджетів країн. Невідповідність цін у внутрішньогрупових операціях ринковим рівням здатна призводити до штучного перерозподілу прибутку, зменшення податкової бази та виникнення ризиків податкових спорів.

В Україні, як і в більшості країн світу, удосконалення механізмів контролю за ТЦУ визначено одним із пріоритетних напрямів податкової політики. Ефективність такого контролю безпосередньо залежить від якості обліково-аналітичного забезпечення, яке має забезпечувати повноту, достовірність та своєчасність інформації для ідентифікації контрольованих операцій, визначення їх відповідності принципу «витягнутої руки» та формування доказової бази для податкового аудиту. Тема дослідження є надзвичайно актуальною з огляду на зростання ролі трансфертного ціноутворення у міжнародній господарській діяльності та необхідність адаптації вітчизняної системи обліку і контролю до європейських стандартів.

Європейська практика демонструє, що сучасний контроль за ТЦУ базується на інтеграції автоматизованих інформаційних систем, використанні великих даних, технологій штучного інтелекту та блокчейну, що значно підвищує точність і швидкість аналізу. Для України це означає необхідність адаптації найкращих європейських рішень, включаючи розвиток електронного документообігу, інтеграцію інформаційно-аналітичних платформ та підвищення кваліфікації фахівців у сфері фінансової аналітики.

Крім того, міжнародний контекст посилює значення прозорості та підзвітності бізнесу. Запровадження стандартів Country-by-Country Reporting, автоматичного обміну податковою інформацією (CRS) та вимог до публічної нефінансової звітності у країнах ЄС створює нові виклики та можливості для удосконалення вітчизняної системи контролю за ТЦУ.

Таким чином, дослідження обліково-аналітичного забезпечення контролю за трансфертним ціноутворенням є надзвичайно актуальним, оскільки воно спрямоване на підвищення ефективності податкового адміністрування, запобігання витоку прибутків у низькоподаткові юрисдикції та формування стабільної дохідної бази бюджету, що відповідає європейським стандартам податкової прозорості та справедливості.

В умовах цифрової економіки особливої актуальності набуває переосмислення підходів до організації обліково-аналітичного забезпечення трансфертного ціноутворення. Запровадження автоматизованих механізмів контролю, поєднання інформаційно-аналітичних платформ, застосування інструментів штучного інтелекту та технологій блокчейн формує нову інфраструктуру взаємодії як для бізнес-структур, так і для органів податкового контролю. У цьому контексті дотримання принципу «втягнутої руки» під час проведення контрольованих операцій вимагає не лише ефективної нормативно-правової бази, а й науково обґрунтованої системи управління внутрішньогруповими операціями, що ґрунтується на достовірних та якісних облікових даних.

Запропонований у дисертації вектор наукового пошуку є своєчасним і значущим, адже спрямований на створення комплексної системи обліку, аналізу

та контролю трансфертного ціноутворення в межах міжнародних груп компаній, що повністю корелює з сучасними викликами щодо підвищення податкової прозорості, розвитку інституту податкового комплаєнсу та зміцнення фінансової безпеки держави.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

У роботі чітко визначено об'єкт і предмет дослідження, наукову мету та завдання, які повністю відповідають актуальним запитам сучасного бізнес-середовища та євроінтеграційного напрямку розвитку економіки України. Наукові положення побудовані на ґрунтовному використанні як загальнонаукових, так і спеціальних методів пізнання, зокрема системно-структурного та ретроспективного аналізу, наукової абстракції, методів систематизації, групування, аналізу та синтезу, моделювання, економіко-статистичного інструментарію, дедукції, а також прийомів табличної й графічної інтерпретації даних. Достовірність і практична цінність результатів підтверджені їх апробацією на міжнародних та всеукраїнських наукових форумах, а також публікаціями в рецензованих виданнях.

Аналіз рівня наукової аргументації здобувача свідчить, що запропоновані ним положення, висновки та рекомендації відзначаються логічною завершеністю, достатнім ступенем обґрунтованості та підтверджуються результатами власних досліджень. Поставлена мета – розробка теоретичних, методологічних та прикладних засад формування системи обліково-аналітичного забезпечення контролю за трансфертним ціноутворенням – реалізована в повному обсязі.

Інформаційну базу дослідження склали нормативно-правові акти, дані підприємства «Протек Солюшнз Україна», офіційні дані Державної служби статистики України, Державної податкової служби України, Міністерства фінансів України та дані європейських країн.

Таким чином, наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, є обґрунтованими, внутрішньо логічними,

підтвердженими якісною емпіричною базою та коректно застосованими методами аналізу, що свідчить про високий рівень наукової підготовки здобувача.

3. Структура та основні наукові результати дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 299 сторінок друкованого тексту, включаючи додатки. Основна частина дослідження викладена на 208 сторінках і містить 28 таблиць, 38 рисунків та 21 додаток. Список використаних джерел охоплює 203 найменування й займає 24 сторінки.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано наукову новизну, практичне значення отриманих результатів та їх апробацію.

У першому розділі дисертації розкрито зміст трансфертного ціноутворення як інструменту управлінського обліку, що використовується в межах міжнародних груп компаній для оптимізації податкових зобов'язань і мінімізації ризиків шляхом перерозподілу економічних вигід. З урахуванням відсутності єдиного наукового підходу до трактування цього поняття автором запропоновано власне визначення терміну «трансфертне ціноутворення».

Висвітлено етапи розвитку трансфертного ціноутворення в Україні з урахуванням міжнародних стандартів та тенденцій цифровізації, а також обґрунтовано доцільність упровадження концепції «Amount B». Розширено зміст поняття політики трансфертного ціноутворення, розглядаючи її як складову публічного управління, що враховує інтереси державних органів, бізнес-структур та аудиторської спільноти.

Проведено оцінювання методів трансфертного ціноутворення, окреслено недоліки чинної практики податкових перевірок в Україні та наголошено на потребі застосування ризик-орієнтованого підходу. Трансфертне ціноутворення розглянуто як елемент інтегрованої обліково-аналітичної системи, для якої автором запропоновано модель удосконалення.

Другий розділ присвячено розробці та обґрунтуванню шляхів удосконалення обліково-аналітичної підтримки процесів трансфертного ціноутворення в межах міжнародних груп компаній. Автором запропоновано впровадження «Реєстру внутрішньогрупових операцій», який дає змогу ще на етапі їх здійснення визначати операції з ознаками контрольованих. Запропоновано механізм сегментації фінансових показників за видами контрактів і категоріями контрагентів, що дозволяє підвищити точність та глибину аналітичних розрахунків. Розроблено уніфіковані реєстри для відображення показників контрольованих операцій та поетапну методику оцінки дотримання принципу «вितягнутої руки».

Особливий акцент зроблено на автоматизації облікових та аналітичних процесів. Створено алгоритм формування «звіту про контрагентів-нерезидентів», який акумулює інформацію з різних джерел у єдиній інтегрованій базі даних. Аргументовано необхідність запровадження єдиної облікової політики з питань трансфертного ціноутворення в рамках усієї групи.

Сформовано модель узгодження умов контрольованих операцій, що сприяє зміцненню внутрішньокорпоративних взаємозв'язків. Для підвищення ефективності внутрішнього контролю запропоновано робочі документи аудитора та розроблено блок-схему процедур контролю трансфертного ціноутворення, яка гарантує прозорість процесів і відповідність вимогам податкового законодавства.

У третьому розділі дисертації досліджено розвиток системи контролю за трансфертним ціноутворенням в умовах цифровізації. Проаналізовано ризики недостатнього методологічного забезпечення контролю цифрових послуг, а також шляхи гармонізації українського законодавства з європейськими вимогами та практиками країн-членів ОЕСР. Розроблено підходи до адаптації контрольних механізмів у цифровому середовищі, що дає змогу ефективніше здійснювати контроль операцій з цифровими послугами в межах МГК.

Особливу увагу приділено аналізу зарубіжного досвіду управління ризиками трансфертного ціноутворення. На цій основі запропоновано інтегрувати сучасні ІТ-рішення, зокрема, блокчейн-технологію та штучний

інтелект до процесу моніторингу контрольованих операцій МГК. Сформовано модель автоматизованого моніторингу, яка забезпечує цілісність системи управління ризиками, підвищує якість контролю та сприяє адаптації до міжнародних стандартів.

Запропоновано впровадження гібридної блокчейн-технології в інформаційну систему МГК для забезпечення захищеного обміну даними в реальному часі. Це сприятиме підвищенню прозорості та керованості процесу моніторингу. В межах архітектури аналітичних систем запропоновано візуалізацію контрольних точок для своєчасного реагування на відхилення.

Для удосконалення управління ризиками трансфертного ціноутворення розроблено модель ідентифікації та оцінки ризиків за допомогою використання нейронної мережі, інтегрованої за допомогою моделей IDEF0 та IDEF3. Це дозволяє більш точно і швидко приймати обґрунтовані управлінські рішення на основі формування профілю ризику трансфертного ціноутворення.

Висновки та рекомендації, подані у дисертації, мають належне обґрунтування і логічно впливають із проведеного дослідження. Їхній зміст підтверджено публікаціями Моргуценка А.С. у фахових наукових виданнях, які відповідають тематиці дослідження й відображають основні його положення. Кількість і якість наукових публікацій за темою дисертації відповідає встановленим вимогам.

Загалом тема дисертаційного дослідження є актуальною, відповідає сучасним запитам наукової та професійної спільноти, а результати мають теоретичну цінність і прикладне значення.

4. Наукова новизна результатів дослідження. Ознайомлення із змістом дисертації дозволяє виокремити елементи наукової новизни у сформульованих автором положеннях дисертаційної роботи. До найбільш вагомих результатів можна віднести:

вперше запропоновано модель системи моніторингу контрольованих операцій як гармонійне поєднання обліку, аналізу та контролю на базі блокчейн-технології з інтегрованим в аналітичний блок штучним інтелектом, яка охоплює

усі етапи трансфертного ціноутворення та сприятиме оперативному накопиченню і обміну інформацією в захищеному форматі у вигляді ланцюга блоків із фіксацією історії змін та додавання записів підтверджених на рівні материнської компанії;

удосконалено формування облікової політики МГК щодо трансфертного ціноутворення, яка передбачає дворівневу структуру: централізовану - на рівні материнської компанії та децентралізовану - на рівні учасників групи, що сприятиме організації єдиних та узгоджених підходів до управління контрольованими операціями; документальне забезпечення обліку внутрішньогрупових операцій на рівні учасників групи, які потенційно можуть бути визнані контрольованими, шляхом впровадження «Реєстру внутрішньогрупових операцій з трансфертного ціноутворення МГК», «Відомості сегментування показників контрольованих операцій МГК» та «Відомість сегментування показників контрольованих операцій учасника групи» з метою формування інформаційного забезпечення в цілях трансфертного ціноутворення як для окремих учасників групи, так і для материнської компанії; організаційно-методичне забезпечення процесу оцінки контрольованих операцій шляхом розробки «Поетапної моделі організації процесу оцінки господарських операцій з трансфертного ціноутворення у МГК», яка забезпечує як вертикальні, так і горизонтальні взаємозв'язки між учасниками групи та сприяє забезпечення методологічної єдності та узгодженості в межах МГК; внутрішнє інформаційне середовище щодо трансфертного ціноутворення МГК шляхом розробки автоматизованої системи «Звіту про контрагентів-нерезидентів», що сприяє забезпеченню інформаційних потреб учасників групи та материнської компанії під час прийняття оперативних управлінських рішень; документування результатів аудиту трансфертного ціноутворення шляхом розробки форм робочих документів аудитора «Експрес-аналіз господарських операцій з пов'язаними особами (за принципом суттєвості)» та «Оцінка узгодженості умов контрольованих операцій серед учасників МГК», що сприяє інформаційному забезпеченню і узгодженості показників сторін контрольованої операції (учасників групи) та значно підвищує ефективність аудиту;

набуло подальшого розвитку понятійно-термінологічний апарат шляхом удосконалення трактування понять «трансфертне ціноутворення» як елементу управлінського обліку МГК і «політика трансфертного ціноутворення», яке дозволяє розширити інституційне середовище в умовах сучасних економічних викликів та сприяє дослідженню тенденцій еволюції трансфертного ціноутворення, встановленню причинно-наслідкових зв'язків, факторів його розвитку в Україні та світі і провести систематизацію етапів становлення трансфертного ціноутворення в Україні; система управління ризиками трансфертного ціноутворення шляхом автоматизації традиційних процесів ідентифікації та оцінки за рахунок розробки моделі нейронної мережі, яка характеризується універсальністю у використанні різними суб'єктами політики трансфертного ціноутворення та можливості пошуку закономірності шляхом оцінки зв'язків між нейронними сполуками (показниками ризиків), що дозволяє своєчасно приймати управлінські рішення як на оперативному, так і стратегічному рівнях; аналіз методологічного забезпечення підходів до процесу контролю за трансфертним ціноутворенням, що дозволило сформулювати пропозиції з удосконалення вітчизняної законодавчої бази через призму аналізу міжнародних документів в наслідок викликів цифровізації економічних процесів та під впливом євроінтеграції.

Викладені та обґрунтовані в дисертації наукові положення, не лише свідчать про належний рівень аналітичної роботи автора, а й про інтеграцію міждисциплінарних підходів до покращення системи обліково-аналітичного забезпечення контролю за трансфертним ціноутворенням в умовах цифрової економіки та міжнародного регулювання.

5. Повнота та достатність викладення положень дисертації в опублікованих працях. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено у 21 науковій праці загальним обсягом 15,6 д.а. (з них особисто автору належить 6,47 д.а.), зокрема: 10 статтях у фахових наукових виданнях України категорії «Б», які висвітлюють ключові аспекти тематики (з них 7 – у співавторстві), 10 тезах доповідей, представлених на Міжнародних та Всеукраїнських науково-

практичних конференціях (з них 1 – у співавторстві), а також у одній колективній монографії з даної проблематики.

Обсяг і зміст опублікованих праць Моргуценка А.С. забезпечують належний рівень апробації основних наукових результатів, підтверджують наукову новизну, достовірність висновків і практичну значущість отриманих результатів. Дисертаційна робота є результатом самостійного наукового дослідження здобувача та в цілому відповідає чинним вимогам щодо написання дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

6. Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами та темами. Окремі положення і отримані результати дисертаційного дослідження знайшли відображення у НДР кафедри обліку та аудиту Державного податкового університету, зокрема при виконанні науково-дослідної теми «Обліково-аналітичне забезпечення управління суб'єктів господарювання в умовах сталого розвитку» (державний реєстраційний № 0121U111098). Крім того, напрацювання автора були використані при реалізації наукових робіт, що здійснювалися Науково-дослідним інститутом фіскальної політики УДФСУ, зокрема: «Практичне удосконалення системи оцінки ризиків контрольованих операцій з урахуванням кращої світової практики» (державний реєстраційний № 012U11676) та «Розвиток системи управління податковими ризиками у діяльності ДФС України» (державний реєстраційний № 0119U000569).

7. Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи. Дисертація Моргуценка А.С. має як теоретичну, так і практичну цінність. Сформульовані та обґрунтовані в дисертації наукові положення можуть бути використані в практичній діяльності міжнародних компаній, аудиторських компаній, а також у процесі формування методичного забезпечення контролю за трансфертним ціноутворенням на рівні центрального органу виконавчої влади. Практичне значення результатів дисертації підтверджується їх впровадженням у діяльність суб'єктів господарювання, зокрема у внутрішні процеси

ТОВ «Агропросперіс» та ТОВ «АК «П.С.П. Аудит», що засвідчує їхню прикладну цінність для бізнес-середовища.

Крім того, окремі напрацювання здобувача, зокрема щодо вдосконалення моделі оцінки ризиків та організації процесу такої оцінки, були використані при підготовці нормативно-правових актів і методичних рекомендацій Державної податкової служби України. Результати дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес Державного податкового університету при викладанні дисциплін «Облік ЗЕД», «Облік і звітність в оподаткуванні» та «Облік в оподаткуванні».

Зазначене свідчить про високу практичну значущість основних положень дисертаційної роботи та їх відповідність актуальним запитам податкової політики держави, бізнесу й освітнього середовища.

8. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Ознайомлення з дисертацією та науковими працями автора дає підстави зазначити, що автором дотримано принципи та норми академічної доброчесності. Порушень академічної доброчесності у дисертаційній роботі не виявлено, подано посилання на відповідні джерела з дотриманням норм законодавства про авторське право. Наукові результати дисертації отримано автором особисто. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації знайшли використання лише ті ідеї і положення, які були сформовані та отримані автором особисто.

Особистий внесок здобувача чітко виокремлений у спільних публікаціях, а сама дисертація оформлена відповідно до чинних вимог нормативних документів у сфері вищої освіти та науки. Порушень академічної доброчесності в роботі не виявлено.

9. Дискусійні положення та зауваження по дисертації. Одночасно із загальною позитивною оцінкою дисертаційного дослідження Моргуценка А.С., варто зазначити, що окремі його положення, висновки та пропозиції є спірними, або такими, що потребують додаткової аргументації під час публічного захисту.

1. Додаткової концептуалізації потребує у п.1.2 (ст.58) термін «політика трансфертного ціноутворення». Запропонований автором термін, становить інтерес з позиції розширення наукового інструментарію. Проте його остаточне позиціонування у системі категорій податкового адміністрування вимагає чіткішого визначення меж застосування, правового статусу та співвідношення з усталеними термінами, що дозволило б уникнути суперечностей у правозастосовній практиці.

2. Форми документального забезпечення контрольованих операцій, представлені у п. 2.1 (ст. 103-105), є обґрунтованими й методично цінними. Водночас прикладна значущість цих форм могла б бути суттєво підсилена шляхом ілюстрації їх застосування на реальних даних суб'єктів господарювання – з метою кращої адаптації запропонованих інструментів до практики.

3. Використання поняття «цифрова екосистема» у контексті автоматизації узгодженого аналізу трансфертного ціноутворення між учасниками МГК, зокрема в межах запропонованого «Звіту про контрагентів-нерезидентів» п. 2.1 (ст. 115-116), потребує уточнення. З огляду на багатозначність, складність терміну та його широке вживання у сфері цифрової економіки, варто було б чітко окреслити логіку його застосування у межах розробленого документу, аби уникнути термінологічної неоднозначності.

4. У п. 3.3 дисертаційної роботи представлено модель ідентифікації та оцінки ризиків трансфертного ціноутворення з використанням нейронної мережі є актуальною та інноваційною в умовах цифровізації економіки, але потребує поглиблення, зокрема в контексті розширення системи індикаторів і практичної апробації. З метою підвищення її прикладного значення доцільним було б провести її апробацію в умовах реальної діяльності підприємств, що дозволило б підтвердити її ефективність, адаптивність і надійність.

Загалом, вищезазначені зауваження не зменшують науково та практичної значимості результатів дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

10. Загальний висновок

Дисертація Моргуnenка Артема Сергійовича на тему «Обліково-аналітичне забезпечення контролю за трансфертним ціноутворенням» відповідає вимогам пунктів 6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 №341, від 19 травня 2023 р. № 502). Робота виконана відповідно до встановлених вимог щодо структури та оформлення дисертаційного дослідження, її науковий зміст повністю відповідає спеціальності 071 «Облік і оподаткування». За своїм науковим рівнем, обґрунтованістю висновків та практичною значущістю одержаних результатів робота заслуговує на високу оцінку, а її автор Моргуnenко Артем Сергійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування».

Офіційний опонент:

**Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку, аудиту,
аналізу і оподаткування
Університету митної справи та фінансів**

Валерія ФЕСЕНКО

**Підпис завірено проректором
з наукової роботи
Університету митної справи та фінансів**

Дмитро ПРИЙМАЧЕНКО